

EMINESCU SI ETICA LUI SCHOPENHAUER

Apropierea dintre Eminescu si Schopenhauer s-a facut de atatea ori incat ea poate fi considerata astazi ca un adevar curent al istoriei literare. Analogia dintre pesimismul poetului nostru si al filosofului german a fost in numeroase randuri pusa in lumina ,in timp ce acele apropieri care ne dau dreptul a vedea in textele lui Schopenhauer nu numai izvorul unei indrumari generale pentru conceptia eminesciana ,dar si locul unde se gasesc de data aceasta cateva dintre izvoarele literare precise si al unora dintre temele particulare ale poeziei eminesciene au scapat totdeauna cercetatorilor.

Sa spunem insa mai intai ca daca de atatea ori s-a vorbit despre inrudirea de ganduri a poetului nostru cu marele filosof al pesimismului , uneori s-a incercat a se arata ce ii desparte si cat de radicala este divergenta lor,desigur pentru motivul invaluit ,dar transparent ,ca negatia pesimista a vietii ar alcatui o pata a caracterului de sub acuzatia careia poetul nostru ar fi mai bine scos.

In aceasta privinta d-l Gherasim,autorul unui studiu despre " Influenta lui Schopenhauer asupra lui Eminescu" , scrie: " Multi l-au vazut numai zdrobind,din intamplare numai putini l-au aflat si cladind.Glasul celor putini a fost prea slab pentru ca sa poata intrece strigatul celor multi: iata cum s-a format legenda despre Eminescu ca pesimist, numai ca pesimist, chiar ca pesimist schopenhauerian ."

Eminescu a luat contact cu filosofia lui Schopenhauer foarte de timpuriu. Sigur este ca acest contact era stabilit inca din toamna anului 1869, in primul semestru pe care Eminescu il petrece ca student la Viena, cand el recomanda prietenului sau, I. Slavici ,scrierile:Die vierfache Wurzel des Satzes vom zureichender Grunde;Die beiden Grundprobleme der Ethik si Parerga und Paralipomena (I.Slavici,Amintiri,1924,p.105)

Sentimentul de viata care prin pozia lui Eminescu a descarcat in literatura noastra un fior liric neegalat isi gasea in filosofia lui Schopenhauer justificarea teoretica,si poetul trebuia sa ramana legat de filosoful cu ajutorul caruia el putea sa se orienteze mai bine in tainele turburatoare ale simtirii.

Schopenhauer a fost un maestru pentru Eminescu si in alte feluri.Prin el i s-a deschis poetului nostru drumul catre intelepciune si literatura indica.Imprejurarea a fost recunoscuta si alta data.Iata de ce,ori de cate ori nu se pot stabili apropieri precise, contaste pe care le-am putea gasi deopotriva in poeziile lui Eminescu si in paginile Rig-Vedei sau ale Mahabharatei, influentele indice raman problematice ,ele putand fi schopenhaueriene.

De atunci si pana astazi colonii de lumi pierdute
Vin din sure vai de chaos pe carari necunoscute
Si in roiuri luminoase izvorand din infinit
Sunt atrase in viata de un dor nemarginit,

(Scrisoarea I)

Imnul creatiei din Rig-Veda este cu toate acestea unul din izvoarele lui Eminescu. El cuprinde in adevar evocarea

inceputurilor obscure ale lumii cand fiinta nu se diferentiase din nefiinta si el i-a servit ca model lui Eminescu cel putin in unele din versurile cosmologice ale Scrisoarei I.

"Vointa de a trai " devine asadar,in poezia lui Eminescu "dorul nemarginit " si astfel notiunea metafizica gaseste la poetul nostru,pentru a se traduce,acel cuvânt care in romaneste poate trezi un ecou prelung si bogat , "dorul" poeziei populare si al propriei lirice erotice care in parafrizarea "farmecului dureros " revine de atatea ori sub pana sa.

"Vointa de a trai ",ne spune Schopenhauer,se manifesta intr-un prezent etern.Prezentul este forma vietii .Trecutul si viitorul sunt tot atatea inselaciuni;ele n-au o realitate esentiala caci ele apartin lumii iluzorii a fenomenelor,acelei lumi iluzorii a fenomenelor ,acelei lumi pe care o construim dupa categoria cu totul subiectiva a cauzalitatii."Mai inainte de toate - scrie Schopenhauer - trebuie sa ne convingem ca forma fenomenului vointei, astfel spus,forma vietii sau a realitatii nu este decat prezentul si nu viitorul si trecutul;acestea nu exista decat in abstractiunea noastra prin inlantuirea cunostintei supusa principiului ratiunii.Nici un om n-a trait in trecut si nimeni nu va trai in viitor ;numai prezentul este forma proprie oricarei vietii,o proprietate asigurata pe care nimic nu i-o poate smulge."

A se teme de moarte ca de o distrugere este intocmai ca si cum soarele apunand ar incepe sa geama : "Vai !iata ca ma pierd in noaptea eterna".__

Lumea conceputa ca o clipa suspendata intre trecut si viitor este o tema schopenhauriana la care Eminescu se va opri de mai multe ori. Pentru a concretiza am vazut ca Schopenhauer s-a folosit de comparatia cu soarele care, apunand, rasare aiurea, dupa cum dincolo de individualitatea noastra marginita viata se mentine in prezentul ei neintrerupt. Comparatia cu soarele i s-a parut lui Schopenhauer atat de potrivita incat el o reia si mai tarziu : "Moartea -scrie el- este asemeni cu apusul pe care noaptea pare sa-l inghita, dar care, in realitate, izvor al oricarei lumini, straluceste fara intrerupere, aduce fara incetare zile noi unor lumi noi, apunand mereu si mereu rasarind". Comparatia cu soarele o va folosi acum si Eminescu in poezia "Cu maine zilele-ti adaogi" pentru a concentra in jurul ei cateva variatii pe tema prezentului etern al vietii. "Cu mane zilele-ti adaogi" este cea mai schopenhauriana poezie a lui Eminescu si este o parere pe care ar trebui s-o rectificam ca tocmai ea ar fi aceea care ar ilustra abaterea finala a lui Eminescu de la pesimismul inceputurilor sale!

"Cu mane zilele-ti adaogi
Cu ieri viata ta o scazi,
Si ai cu toate astea-n fata
De-a pururi ziua cea de azi.

Cand unul trece, altul vine
In asta lume a-l urma;
Precum cand soarele apune
El si rasare undeva."

Istoria ,ca stiinta a trecutului, este cu totul neinstructiva pentru ca, scrie Schopenhauer, "esenta vietii umane si a naturii se regaseste pretutindeni si orice moment si nu cere pentru a fi recunoscuta decat adancirea conceptiei."

Un ecou al acestei cugetari se poate recunoaste [...] in strofa "Glosei":

"Viitorul si trecutul
Sunt al filei doua fete,
Vede-n capat inceputul
Cine stie sa le-nvete.
Tot ce-a fost ori o sa fie
In prezent le-avem pe toate,
Dar de-a lor zadarnicie
Te intreaba si socoate."

"Ce au fost toate astea ? Ce-a ramas din ele ?" se intreaba Schopenhauer meditand la imprejurarile trecute ale vietii cu acea uimire dezamagita pe care o regasim acum si la Eminescu. Radacina cea mai adanca a unui anumit sentiment de viata, din care s-a dezvoltat o buna parte a literaturii pesimiste din a doua jumatate a veacului trecut, o intampinam aici, in aceasta acuta nevroza a depersonalizarii, care a impiedicat atatea spirite de seama ale vremii sa-si resimta unitatea profunda a firii lor si sensul armonios al unei vietii dezvoltandu-se cu logica interna a unui organism si a unei opere de arta.

Schopenhauer a fost pentru Eminescu un indrumator atat de ascultat incat prin el a gasit calea nu numai catre vechile

izvoare ale intelepciunii indice,dar si catre fantana de mangaieri a stoicismului greco-roman.Stoicismul nu este, asadar,cum am vazut ca s-a putut crede,o etapa prin care Eminescu intrece pesimismul, dar una in care el se dezvolta in deplin paralelism de data aceasta cu modelul schopenhauerian.Aceste influente noi le-a adunat Eminescu in poezia "Glossa".

Izvorul istoric al "Glossei" , daca facem abstractie de atatea amintiri filosofice care au putut-o pe alocuri, pare a fi o cugetare a lui Oxenstierna pe care Eminescu o publica in "Curierul din Iasi" din 13 iunie 1876.

Intreg fragmentul lui Oxenstierna se intemeiaza pe comparatia vietii cu teatrul, cu spectacolul scenic, pentru care limba traducatorului gaseste cuvantul "priveliste",dupa cum actul prim al comediei ce se reprezinta devine "lucrarea cea dintai".Comparatia este intr-atat de sustinuta incat aflam si banul pe care cel ce intra il plateste la usa,si "petecul pecetluit" pe care il primeste in schimb, si "impletiturile" piesei care nu sunt altceva decat adaptarea romaneasca a "peripetiilor" din "Poetica" lui Aristoteles.

"Privitor ca la teatru
Tu in lume sa te-nchipui;
Joace unul si pe patru
Totusi tu ghici-vei chipui-i,
Si de plange,de se cearta,
Tu in colt petreci in tine
Si-ntelegi din a lor arta
Ce e rau si ce e bine."

Comparatia vietii cu teatrul nu este insa un motiv pe care l-a putut gasi Oxenstierna mai intai. Origina acestui motiv trebuie s-o cautam in antichitate pentru a o afla in adevar la filosofii din succesiunea lui Socrate si printre cei din urma Epictet, unul din lucratorii cei mai populari ai idealurilor stoice, de unde el s-a raspandit apoi pe multe cai in literatura universala. Comparatia vietii cu teatrul îi este chiar foarte familiara lui Epictet, pentru ca o regasim de doua ori in renumitul sau Manual: "Nu uita - scrie el - ca esti un actor intr-o drama aleasa de cineva mai tare decat tine. Vei juca putin daca a ales-o scurta; mult, daca a ales-o lunga. Ti-a impartit rolul unui sarac? Joaca-l bine, cu tot farmecul tau. Ti-a cazut rolul schiopului, al magistratului, al plebeului? Aceeasi datorie. Caci atata e al tau: sa joci frumos rolul primit. Dar alegerea nu e treaba ta." Si in alta parte: "Daca iei un rol peste puterile tale ai sa-l joci rau; iar cel pe care l-ai fi putut juca bine, nejuocat ramane".